

GIA LONG A UZURPACE TRŮNU

(seminární práce z dějin Vietnamu)

Vypracovala: Petra Karlová
Obor: vietnamistika, 3. ročník
V Praze 17. září 2001

OBSAH

ÚVOD	3
1. NGUYÊN ANH – „KRÁL KOČINČINY“	5
1.1 PIGNEAU DE BÉHAINE, BISKUP ADRANSKÝ – PŘÍTEL MLADÉHO KRÁLE	5
1.2 BOJ NGUYÊN ANHE PROTI TÂY SON	6
1.3 SPOJENECKÁ SMLOUVA S FRANCÍÍ A JEJÍ VÝZNAM	7
1.4 ARMÁDA NADANÝCH DOBRODRUHŮ	8
2. DOBÝVÁNÍ ZEMĚ	10
OBDOBÍ 1792 – 1795	10
OBDOBÍ 1796 - 1799	12
3. CESTA DO THANG LONGU	14
OBLÉHÁNÍ CITADELY THI NAI	14
DOBYTÍ HUÊ	15
THANG LONG	16
ZÁVĚR	17
BIBLIOGRAFIE	19
PŘÍLOHY	20
PANOVNÍCI RODŮ TRINH, NGUYÊN, TÂY SON A LÊ V PRŮBĚHU 18. STOLETÍ	20
VIETNAMSKÁ JMÉNA FRANCOUZŮ VE SLUŽBÁCH NGUYÊN ANHE	21
SLOVNÍK VYBRANÝCH VÝRAZŮ VE VIETNAMŠTINĚ	22

Úvod

Císař Gia Long¹ hrál důležitou roli jako sjednotitel Vietnamu na konci 18. a začátku 19. století a současně jako zakladatel poslední císařské dynastie Nguyễn.² Během 18. století bylo panování v zemi rozděleno mezi rodem Nguyễn na jihu (Kočinčina) a rodem Trinh na severu (Tonkin)³. Ovšem formálně vládla spočívala v rukou panovníka dynastie Pozdní Lê, jenž v podstatě sloužil k legitimizaci moci těchto silných rodů.

Země trpěla neustálými vnitropolitickými spory, rolníci byli silně nespokojeni kvůli své bídě a neúnosně vysokým daním. Této nespokojenosti využili bratři z vesnice Tây Sơn k povstání, které do hry o moc vneslo jen další ambiciózní zájemce o vládu v zemi. Během 70. let 18. století se hospodářská situace zhoršila natolik, že celé rodiny páchaly ze zoufalství sebevraždu, aby unikly strádání.⁴ V roce 1775 vojska Trinh obsadila sídelní město rodu Nguyễn - Huê. Nguyễn Văn Nhạc (1778 – 1793), nejstarší z bratrů Tây Sơn, kteří byli na severu neustále pod tlakem rodu Trinh, se v roce 1777 prohlásil „králem Kočinčiny“ pod jménem Nguyễn Thái Đức. Do té doby tohoto označení používali králové rodu Nguyễn, z něhož pocházel i budoucí císař Vietnamu Gia Long. O rok později bratři Tây Sơn napadli Huê, vypudili odtud Trinh a vyhladili celý rod kočinčinských králů Nguyễn s výjimkou králova synovce šestnáctiletého prince Nguyễn Anh.

V boji o vietnamský trůn tak zůstali bratři Tây Sơn a rod Trinh, který byl v 80. letech rozpolcen sporem o nástupnictví po zesnulém Trinh Sumovi (1767 – 1782). Bratři Tây Sơn se usadili v Huê, aby na kočinčinském trůnu vystřídali zaniklou dynastii Nguyễn. Císař Lê Hiến Tông (1740 – 1786) využil oslabení rodu Trinh a pokusil se chopit moci, ale neuspěl. Tonkin stále patřil Trinh, zatímco Kočinčinu ovládal nejmladší z bratrů Tây Sơn - Nguyễn Văn Huê (Quang Trung, 1788 – 1792).⁵ Jeho bratr Văn Nhạc zamířil se svým vojskem na jih dobývat Annam.

¹ Císař Nguyễn Gia Long (1802 – 1820) se před svým nástupem na trůn nazýval Nguyễn (Phúc) Anh.

² Historie rodu Nguyễn sahá pravděpodobně až do konce 14. století. Jeho zakladatelem byl Nguyễn Đức Trung (? - ?), prvním doloženým datem o příslušníku tohoto rodu je smrt Nguyễn Văn Langa – 1513. Tento rod existoval až do nástupu Nguyễn Gia Longa na vietnamský trůn jako šlechtický rod (a nikoliv císařský). Nicméně Nguyễnové se v 18. století považovali za krále Kočinčiny, i když někdy téměř jen formálně ve službách císaře dynastie Lê.

³ Tehdy oficiální území Vietnamu ještě nezahrnovalo Annam. Země byla rozdělena na *đàng ngoài* (= *bac bó*, sever) a *đàng trong* (= *trung bó*, jih). Asian Research Trends, str. 80

⁴ Buttlinger, Joseph. The Smaller Dragon. str. 264 -5

⁵ Văn Huê obsadil Huê pod záminkou osvobození císařského rodu Lê z područí rodu Trinh.

Za této situace se mladý princ Nguyễn Anh, dědic kočičínské trůnu, neměl na koho obrátit. Věrní rodu Nguyễn byli rozprášeni a on sám neustále prchal, pronásledován vládci Tây Sơn. Zatímco shromažďoval svou „armádu“ a přemýšlel nad způsobem, jak znovu získat půdu svých předků a pomstít jejich smrt, Vãn Huê dokončil zkázu rodu Trinh. V roce 1786 po čtyřtýdenním tažení dobyl hlavní město Thang Long, které bylo jejich citadelou. Reakcí na to byla žádost posledního císaře dynastie Pozdní Lê Hiên Tônga⁶ o pomoc čínského dvora, avšak Vãn Huê odrazil i útok čínské armády v roce 1788.

Takto ve Vietnamu zůstal jediný rod, který byl do jisté míry schopen vojenskou silou udržet kontrolu v zemi. Avšak to pořád nestačilo ke konečnému sjednocení Vietnamu. Vláda bratrů Tây Sơn byla na jihu neustále ohrožována armádou Nguyễn Anhe, který střídavě obsazoval Saigon (hlavní město Annamu a někdejší „kolonie“ Gia Định), a pak jej zase opouštěl po opětovném postupu tâysonských vojsk. Navíc se v roce 1787 dostali do sporu i samotní bratři Tây Sơn Nguyễn Vãn Nhạc a Nguyễn Vãn Huê, a tak jednota Vietnamu nadále zůstala otázkou budoucnosti.

Neustálé válčení přirozeně vedlo ke zhoršování již tak katastrofické situace vietnamského hospodářství, nespokojenost obyvatelstva se jen prohloubila. Vãn Huê (Quang Trung, 1788 – 1792) sice provedl reformy zemědělství a obchodu⁷, které mohly vést k reálné obnově země, avšak trestní opatření a vysoké daně doprovázející tyto reformy zklamaly veškeré naděje rolnictva. Tây Sơn ztratili také podporu obchodníků, kteří v důsledku válčení a bída po celé zemi přišli o trhy⁸. Takto bratři Tây Sơn promarnili příležitost stát se opravdovými vládci Vietnamu, protože ztratili podporu národa.

⁶ V některých pramenech se uvádí jako poslední vládce rodu Pozdní Lê Lê Man Hoang Đê (1786 – 1804), avšak jedná se pouze o posmrtné jméno císaře Lê Hiên Tônga, který zemřel v exilu v Číně (1793). Maybon, Charles. *Histoire Modern du Pays d'Annam*, str. 349 pozn. 1

⁷ Vãn Huê také zavedl novou správu. Poprvé v dějinách Vietnamu byla vojenská moc nadřazena moci civilní. Buttinger, Joseph. *The Smaller Dragon*, str. 265

⁸ V roce 1782 tâysonské vojsko mj. vyplenilo hlavní tržiště v Saigonu (Cho Lon) a zmasakrovalo deset tisíc čínských obchodníků z této čtvrti. To mělo zabránit čínskému monopolu na obchodování. Buttinger, Joseph. *The Smaller Dragon*, str. 265

1. Nguyễn Anh – „král Kočinčiny“

1.1 Pigneau de Béhaine, biskup Adranský – přítel mladého krále

Po smrti všech svých příbuzných v roce 1775 byl Nguyễn Anh⁹ jediným mužem, který měl legitimní nárok na kočinčinský trůn. V roce 1777 jej osud svedl dohromady s francouzským misionářem Pigneau de Béhaine (1741 – 1799), biskupem Adranským, který se stal jeho ochráncem. Biskup mu pomáhal jak po materiální stránce – v exilu mu dodával jídlo (rýži a solené ryby) - tak i v oblasti myšlenkové. Ve skutečnosti byl Nguyễn Anh vyznavačem tradičního kultu předků a neměl v oblibě ani buddhistické instituce, avšak za svého života křesťanství v zemi toleroval právě kvůli svému příteli a učiteli Pigneau de Béhaine.

Také je zřejmé, že pohnutkou biskupovy pomoci nebyla pouze křesťanská láska k bližnímu, ale také z části i „politicko-náboženskými důvody“.¹⁰ Francouzský misionář vedl seminář v druhé polovině šedesátých let v městě Ha Tiên, které spadalo pod správu rodu Nguyễn. Znal tedy místní poměry a důležitost Nguyễn Anhe. Jeho cílem bylo získat Vietnam pro křesťanskou víru a to tím, že pro vietnamský trůn vychová křesťanského panovníka. V okamžiku setkání s Nguyễn Anhem si tedy uvědomoval, že dostal příležitost zavázat si muže, který by se mohl stát novým králem Vietnamu. Současně to také mohlo znamenat otevření obchodu s Francií, která v Indii ztratila své pozice.

Nicméně na začátku to byla pouhá možnost, jejíž uskutečnění vyžadovalo téměř nadlidské úsilí a trpělivost. Pigneau de Béhaine však byl natolik zanícený, že tomuto snu věnoval zbývající část života. Pro svůj cíl – křesťanský stát v Asii – byl ochoten i ke kompromisům na úkor křesťanských zásad. Příkladem toho je, že na rozdíl od jiných ortodoxnějších misionářů svolil k tomu, aby Canh - jeho žák a současně korunní princ a syn Nguyễn Anhe - prováděl tradiční obřady před oltářem předků, který byl součástí každé vietnamské rodiny a představoval její hlavní duchovní zázemí. Evropané považovali tuto tradici za kacířství, zatímco biskup Adranský ji toleroval jako projev úcty k předkům.¹¹

⁹ Žil v letech 1762 – 1820.

¹⁰ Buttinger, Joseph. The Smaller Dragon. str. 234

¹¹ Původně Pigneau považoval obřady před oltářem předků za modlářství, proto je princ Canh odmítl vykonávat. To však vzbudilo silnou nelibost u jeho královského otce, a tak biskup změnil svůj postoj. Buttinger, Joseph. The Smaller Dragon. str. 262, pozn. 65

1.2 Boj Nguyễn Anhe proti proti Tây Sơn

Takto se francouzský misionář vydal na dráhu diplomata a generála, který budoucímu císaři Vietnamu pomáhal organizovat vojenská tažení. V roce 1777 si Nguyễn Anh vybudoval základnu v Biên Hoá, avšak jeho vojsko bylo neorganizované, nevytvčené a bez dostačující výzbroje a zásob. Proto hledal spojence, který by mu pomohl uplatnit jeho nárok na trůn. Nejprve se obrátil na Kambodžu, pak na čínského guvernéra v Can Cao. S pomocí posil od guvernéra porazil v roce 1779 vojska druhého z bratrů Tây Sơn Nguyễn Văn Lu a v Saigonu se prohlásil králem Kočincíny (1780)¹². Toto vítězství však bylo pouze dočasné. Tâysonská vojska znovu dobyla ztracené provincie Phú Yên, Bình Thuân a také Saigon. Nguyễn Anh získal oblasti Rach Gia a Ha Tiên, pak se před postupujícími vojsky nepřítele uchýlil na ostrov Phu Quốc. Biskup Adranský z exilu v Kambodže odešel do Laosu¹³, kde přežíval dokud nebyl „kočincínský král“ opět připraven k boji.

V roce 1782 byl Saigon opět v rukou Nguyễn Anhe, avšak následující rok jej opět dobyla tâysonská armáda a Nguyễn Anh musel prchnout do Ba Giong v My Tho. Tâysonský generál na jeho trase připravil léčku. Ale Anh byl varován a unikl po vodě pronásledovatelům (Nguyễn Văn Lu a Nguyễn Văn Huê), dokud nezakotvil v bezpečí ostrova Puolo Panjab. Zde jej čekal s dalšími pomocníky Pigneau de Béhaine, který se následně vydal k siamskému králi jednat o pomoci a spojení.¹⁴

Siamský král nabídl „kočincínskému králi“ azyl, avšak vojenskou pomoc považoval za předčasnou. Biskup se vrátil zpět na ostrov, kde vyslanci holandské vlády nabízeli Nguyễn Anhovi pomoc výměnou za výhradní právo na obchod. Biskup Adranský se již drahnou dobu snažil mladého krále přesvědčit, aby podporu hledal u Francie. Nicméně Nguyễn Anh se zdráhal přijmout nabídky Britů a Portugalců stejně tak, jako pochyboval o francouzské pomoci. Vždy se jednalo pouze o slib proti slibu, žádná ze stran nemohla poskytnout žádné záruky. Nakonec francouzský biskup uspěl a přesvědčil svého chráněnce o oboustranných výhodách spojení s Francií.¹⁵

¹² V únoru 1780 žádali mandaríni Nguyễn Anhe, aby přijal titul svých předků *vuong*, tj. král. Nguyễn Anh nejprve odmítal, ale nakonec jejich žádosti vyhověl. Maybon, Charles. Histoire Modern du Pays d'Annam, str. 195. Již v roce 1778 nabídli šestnáctiletému Anhovi důstojníci císařské armády titul „generalisima“ za jeho vojenských schopností. Dtto, str. 194

¹³ Khmerské království bylo v té době protektorátem Nguyễn Văn Nhaca (od roku 1778). Gaultier, Marcel. Gia Long, str. 86

¹⁴ Maybon, Charles. Histoire Modern du Pays d'Annam, str. 203 - 205

¹⁵ Buttinger, Joseph. The Smaller Dragon. str. 266, pozn. 89

1.3 Spojenecká smlouva s Francií a její význam

Pigneau de Béhaine byl zplnomocněn „kočinčinským králem“, aby jej zastupoval ve všech věcech spojených s otázkou pomoci francouzské vlády. 25. listopadu 1784 vyplul z ostrova Puolo Panjab za doprovodu malého Anhova syna a korunního prince Nguyễn Canh. V únoru následujícího roku dorazili do Pondichéry, sídla francouzské koloniální správy v Indii, jíž biskup předložil svůj návrh o pomoci a obchodní spolupráci. Namísto očekávaného nadšení jej představitelé francouzské vlády (Coutanceau des Algrains a kapitán de Souillac) obvinili, že opustil misionářskou práci a namísto toho se snaží zatáhnout Francii do prodělečného a nebezpečného dobrodružství.¹⁶

Biskup se tedy rozhodl obrátit se přímo na vládu v Paříži. V červenci 1786 se vypravil spolu s malým princem do Francie, zatímco Nguyễn Anh využil nabídky siamského krále k azylu. V únoru následujícího roku přistál Pigneau de Béhaine s princem Canh v Lorientu, odkud se vydali do Paříže. Biskupovi se podařilo přesvědčit dvůr Ludvíka XVI. o přínosu vojenské pomoci Kočinčíně po stránce hospodářské, vojenské i náboženské. Francie by získala přístav Tourane (dnešní Đà Nẵng), ostrov Poulo Condore (Con Đảo), právo volného obchodu ve Vietnamu s vyloučením všech západních zemí a další výsady. Tourane a Poule Condore zaujímají strategickou polohu, a tak měly (a mají) vojenský význam jak pro oblast Indočíny, tak i pro oblast jižní Číny a přilehlých moří. Takto Francie mohla získat náhradu za ztracená území ve východní Indii, která získala pod svou kontrolu Anglie, a navíc i výchozí pozice pro potenciální expanzi do jižní Číny a na ostrovy v Jihočínském moři (jež začala obsazovat opět Anglie). Tyto dva strategické body mohly být východiskem pro budování velké francouzské říše ve východní Asii, která by kontrolovaná území otevřela nejprve francouzským obchodníkům a misionářům.

Veřejné mínění bylo nakloněno francouzskému podnikání v Indočíně a biskupovu úspěchu napomohl i sedmiletý syn „kočinčinského krále“, který okouznil pařížské salóny svým exotickým vzhledem.¹⁷ Pigneau de Béhaine vylíčil dvorním stratégům situaci v Indočíně včetně technické úrovně tamního vojenství, z níž vyplynulo, že Francii do podniku „kočinčinského krále“ stačí investovat relativně málo ve srovnání s předpokládaným obrovským ziskem. Také tento důvod rozhodl v době, kdy se Francie potýkala s vážnými hospodářskými problémy,

¹⁶ Gen. Lemonnier. L'Education Militaire de Gia Long, str. 99 –100. Maybon, Charles. Histoire Modern du Pays d'Annam, str. 204 –214.

¹⁷ Buttinger, Joseph. The Smaller Dragon. str. 236 a 262, pozn. 76

pro podpis spojenecké smlouvy mezi králem Francie a „králem Kočičíny“.¹⁸ Tuto smlouvu podepsal 28. října 1787 ve Versailles Pigneau de Béhaine, biskup Adranský, jménem „krále Kočičíny“ Nguyễn Phúc Anhe a kníže de Montmorin jménem krále Francie Ludvíka XVI.

Francouzská vláda se tak zavázala k vojenské pomoci, která zahrnovala čtyři fregaty s celkovou posádkou 1.200 mužů. Velitelem kočičínského tažení se měl stát kníže de Conway, který měl na starosti indická vojska. 27. prosince 1787 vyplul Pigneau de Béhaine jako „královský komisař Francie pro Kočičínu“ spolu s princem Canh na fregatě La Dryade z Lorientu za doprovodu další fregaty La Meduse, k nimž se v Indii měly připojit další dvě válečné lodě. V Pondichéry je však čekalo jen další nepříjemné překvapení.¹⁹

Francouzské vláda nechala uskutečnění projektu zcela na osobním rozhodnutí knížete de Conway, který neměl na tažení do Kočičíny žádný zájem. Navíc byla spojenecká smlouva anulována čtyři dny po jejím podpisu na základě tajných pokynů francouzské vlády, která si uvědomila, že ve stávající situaci Nguyễn Anh neovládá území zmíněné ve smlouvě a tudíž není schopen zaručit to, k čemu se ve smlouvě zavázal. V podstatě to znamená, že v očích francouzské vlády nabyl biskupův projekt opět podoby „nejistého podniku“, protože „král Kočičíny“ nabízel to, co neměl. Nicméně biskup Adranský nebyl o tomto názoru vlády informován až do dubna 1789, a proto vedl osobní boj s velitelem indických vojsk. Když jej takto opustila francouzská vláda, rozhodl se, že armádu pro dobytí Kočičíny vybuduje sám.

1.4 Armáda nadaných dobrodruhů

Biskup Adranský využil příznivého naladění veřejnosti v Pondichéry k půjčkám na účet Nguyễn Anhe jako „krále Kočičíny“. Najal obchodní lodě a přesvědčil část posádky z fregaty La Dryade, aby vstoupili do služeb jeho chráněnce. Tito francouzští námořníci, mezi nimiž bylo i několik důstojníků, byli mladíci, které lákalo dobrodružství a vidina rychlého zbohatnutí. K těmto nadšencům patřil také J. M. Dayot, synovec velitele Pondichéry Charpentiera de Cossigny, Olivier de Puymanel, Vannier, de Forçant a další. Pigneau de Béhaine vybavil svou „flotilu“ zbraněmi a vojenským materiálem z Macaa, Manilly, Malakky a především z Ile de France. 15. června 1789 vyplul biskup spolu s princem Canh za doprovodu několika misionářů včetně vietnamského kněze Paula Nghi z Pondichéry na palubě La Méduse, které velel kapitán de

¹⁸ Text této smlouvy je uveden v přílohách Maybonovy knihy Histoire Modern du Pays d'Annam na str. 409 – 411.

¹⁹ Maybon, Charles. Histoire Modern du Pays, str. 232 - 234

Rosily.²⁰ O tři měsíce později tato fregata i s dvěma obchodními loděmi dorazilo na ostrov Puolo Condor.

Mezitím Nguyễn Anh v srpnu 1787 opustil Siam a pomocí svých spojenců z Long Xuyên 7. 9. 1788 znovu dobyl Saigon. Tentokrát definitivně. Po svém vítězství v Saigon začal „kočičínský král“ opevňovat strategická místa města a nechal stavět válečné džunky. Obyvatelstvo rozdělil na ty, kteří chtějí vstoupit do jeho armády, a ty, kteří se budou věnovat zemědělským pracím. Muži, kteří odmítli vstoupit do jeho služeb, byli popraveni. Avšak jeho armádu tvořilo pouze 20 až 30 tisíc špatně vyzbrojených mužů bez výcviku a profesionálního vedení. Z tohoto důvodu Nguyễn Anh velmi radostně přivítal nejen svého francouzského přítele se svým synem Canh po čtyřech letech odloučení, ale také moderně vybavenou posilu v podobě francouzských lodí, na kterých 24. července připluli do zálivu Sv. Jakuba k ústí řeky Saigon (Mekong).

Anh i jeho důstojníci Nguyễn Văn Thanh, Vu Tính²¹ a Lê Văn Duyêt začali studovat evropské metody vojenství. Nová kočičínská armáda však byla přirozeně dílem francouzských důstojníků. Její základní organizační strukturu vybudoval Olivier de Puymanel (*1768), který rozdělil vojsko do několika rot pěchoty a dělostřelectva. Vytvořil elitní jednotku tří tisíc mužů, v jejichž čele stanul jako velitel dělostřelectva v hodnosti majora. Dovezený vojenský materiál však nestačil pro dlouhé tažení proti Tây Son, které před nimi leželo. Proto de Puymanel vyráběl střelný prach, odléval děla a pracoval na plánu opevnění města.²² V roce 1790 vybudoval v Saigonu osmiúhelníkovou pevnost²³ za asistence Le Brunea. J. M. Dayot pak zorganizoval celou armádu a v červnu 1790 se stal velitelem dvou divízi na lodích Le Prince de Cochinchne a Le Đông-Nai.

Až do roku 1791 „kočičínský král“ nepodnikl žádnou vojenskou operaci, a ani bratři Tây Son se nepokusili zaútočit. Proti nepřátelům používal Nguyễn Anh pouze propagandu, kdy nechal svými posly šířit pověst o své mocné armádě. Demonstrace její síly proběhla již o novoročních svátcích roku 1791 (Têt) při zkušebních salvách válečné flotily. Celkem 12 evropských lodí provedlo různé zkoušky, např. délky dostřelu apod. Výsledky práce francouzských důstojníků byly na indočínské poměry výjimečně skvělé, avšak dosud nepřinesly

²⁰ Jedná z obchodních lodí pravděpodobně velel Dayot, druhé Vannier. Maybon, Charles. Histoire Modern du Pays d'Annam, str. 287.

²¹ Gen. Lemmonier udává jméno Vu Tính namísto Vu Tính.

²² Gen. Lemmonier. L'Education Militaire de Gia Long, str. 13.

²³ Styl Vauban.

žádný zisk ani pro Francouze, ani pro „kočinčinského krále“. Někteří z Francouzů odešli ze služeb Nguyễn Anhe, protože již nemohli déle snášet náročné klimatické podmínky a neměli dobré vztahy s královými mandaríny.

2. Dobývání země

Období 1792 – 1795

Rokem 1792 započal Nguyễn Anh desetileté dobývání země. Vojenské operace proti bratrům Tây Sơn probíhaly v rytmu monzunů. Koncem jara jihozápadní monzun poháněl plachty Anhova loďstva ze Saigonu na sever k území Tây Sơn, v září se musel kočinčinský král stáhnout z dobytého území po severovýchodním monzunu, který zvýhodňoval jeho nepřátele. V době zimního monzunu by totiž byla Anhova vojska na severu odříznuta od posil a zásob z jihu, neboť jejich přeprava na sever byla v tomto období velmi obtížná.²⁴ Hlavní roli při všech taženích hrála moderně vyzbrojená flotila, již se tâysonské loďstvo nemohlo ani zdaleka rovnat. Francouzské lodě převážely jednotky pozemní armády na místo bojiště a byly hlavní zbraní při prvotním útoku, v němž námořní jednotky obsadily strategická místa oblasti.

Bratři Tây Sơn byli přirozeně informováni o dění v Saigonu a také se připravovali na válku. Nguyễn Văn Nhạc plánoval útok na Gia Định²⁵, avšak Nguyễn Anh se na radu biskupa Adranského chopil iniciativy jako první. V červenci 1792 předvoj Anhova loďstva pod vedením Nguyễn Văn Thanhe plul na Thi Nai (dnešní Qui Nhon), následován fregatou pod velením Dayota, de Redona a druhou lodí v čele s Vannierem a d'Auray. Lodě přepravily pozemní jednotky Oliviera a de Carpentrase, které obsadily pevnost Thi Nai, zatímco Dayot bojoval s válečnými džunkami nepřítele. Pevnost i džunky skončily v plamenech, čímž byli Tây Sơn připraveni o své důležité pozice na jihu. 13. listopadu dolehla na bratry Tây Sơn další rána: zemřel nejmladší z nich Nguyễn Văn Huê. Vláda nad jeho panstvím přešla do rukou desetiletého syna Nguyễn Quang Toan, jehož zastupoval regent – jeho strýc Bui Đac Tuyên.

Následující rok svěřil kočinčinský král Saigon korunnímu princovi Canh, velení pozemních vojsk princovi Hôi a velení námořních vojsk generálům Nguyễn Văn Truong a Vu Di Nguy. Potom se sám se začátkem monzunu v květnu vydal na moře doprovázen loďmi Dayota a Vanniera a dělostřelectvem Oliviera de Puymanel. Armáda prince Hôi obsadila pevnost v Binh Thuân a

²⁴ Gen. Lemonnier. L'Éducation Militaire de Gia Long, str. 17

²⁵ Nejnížnější provincie tehdejšího Vietnamu. Její metropolí byl Saigon.

flotila se přesunula do Nha Trangu. Takto počátkem pátého lunárního měsíce (8. 6. – 6. 7.) stanul kočínčinský král před přístavem Phan Rang, který tâysonská vojska opustila bez boje. Anhova armáda postupně obsadila přilehlou oblast *phu* Duyên Khánh a Binh Khang. Na dobytém území byli dosazeni správci, kteří zajišťovali pořádek a kontrolu obyvatelstva. Navíc bylo vydáno nařízení k popravě vojákům, kteří by se dopustili loupeže nebo plení.²⁶ Flotila dále pokračovala na Phú Yên, které bylo také obsazeno bez většího odporu.

Poté Nguyễn Anh znovu přistoupil k dobývání Thi Nai, které byl nucen s nástupem zimního monzunu opustit. Nhac si tentokrát povolal na pomoc čínské vojáky pod velením svého syna Bao podporované útvarem slonů, takže pevnost Thi Nai bránilo přes deset tisíc mužů. Avšak Anhův generál Vu Tính v obtížném střetnutí zvítězil, přestože Nhacovi přišlo na pomoc ještě vojsko Quang Toana. Na obsazeném území Nguyễn Anh zřídil sklad rýže pro vojáky a pověřil Oliviera opevněním Duyên Khánh. Mezitím byl Nhac přinucen předat svou vládu do rukou mandarínů Quang Toana. Po Nhacově smrti regent Bui Đac Tuyên získal pod svou kontrolu také území jeho syna Bao, čímž sjednotil celé území Tây Son jménem svého pána Nguyễn Quang Toana. Téhož roku (1793) zemřel v exilu v Pekingu i poslední císař dynastie Pozdní Lê Hiên Tông. Takto proti sobě stály armády dvou soků - Bui Đac Tuyêna a Nguyễn Anhe.

V roce 1794 Anhova vojska ovládala celou oblast Saigonu, velením v citadele Duyên Khánh, kde přebýval od předchozího roku princ Canh a biskup Adranský, byl pověřen Vu Tính. Na jaře tâysonské vojsko o síle 15 tisíc mužů zaútočilo na Phú Yên, které podpořily jednotky (4 až 5 tisíc mužů), jež koncem dubna dorazily po moři do Nha Trangu. Celá armáda pak počínaje 2. květnem po devět měsíců obléhala Vu Tínhovu pevnost, dokud nebyla v srpnu 1795 přinucena stáhnout se. Nguyễn Anh přispěchal se svou flotilou na pomoc. Nepřátelské loďstvo před ním prchalo na Thi Nai, zatímco princ Canh hnal pozemní armádu Tây Son do Phú Yên. Tâysonská armáda při svém útěku byla nucena zanechat na bojišti zbraně, děla i válečné slony. V koordinaci s loďstvem postupovala po zemi vojska prince Hoi, která narušovala zásobování tâysonské armády, obsazovala sýpky a pevnosti. Blížící se zimní monzun opět přiměl Anhovu armádu opustit dobyté pozice ve středním Vietnamu. Kočínčinský král vydal příkaz svému synovi Canh, aby se stáhl do Phú Yên, flotila odplula do Xuan Đái a sám král se vrátil do Duyên Khánh, kde bylo třeba napravit škody způsobené obléháním.²⁷

²⁶ Maybon, Charles. Histoire Modern du Pays d'Annam, str. 314 – 315.

²⁷ Maybon, Charles. Histoire Modern du Pays d'Annam, str. 3

Nguyên Anh stále nebyl schopen vyřešit problémy obrany a zásobování během severovýchodního monzunu, který prakticky znemožňoval plavbu ze Saigonu směrem na sever. Změna přišla v následujících letech nejen vlivem Dayotova odchodu z králových služeb koncem roku 1795.²⁸ Kvůli nevráživosti mandarinů v devadesátých letech opustilo Anhovu armádu mnoho Francouzů včetně plukovníka Raymonda Oliviera. Naopak řady vojenských géniů rozšířil v roce 1794 námořník Jean-Baptiste Chaigneau (*1769).

V důsledku vývoje situace se postupem času snížila důležitost námořnictva v bojových akcích. Na významu nabyla pozemní armáda Oliviera de Puymanel, který z nich učinil „pravou královskou gardu“ s perfektní výzbrojí rozdělenou do divizí všeho druhu.²⁹

Období 1796 - 1799

Ostatní hodnostáři na dvoře Quang Toana se nechtěli vzdát svého podílu na moci, a tak vláda regenta Bui Đac Tuyên skončila jeho násilnou smrtí. Vnitropolitické spory na tâysonském dvoře postavily generály a Toanova vojska proti sobě. Za této situace se každý z tábora Tây Son staral o své ambice a bohatství a neměl již síly věnovat se boji s kočinčinským králem. Nguyên Anh toho využil k rozsáhlým přípravám na velké tažení, na němž se mělo podílet 40 tisíc vojáků pozemní armády, 40 lodí (včetně evropských) a 600 válečných džunek.³⁰ Jeho cílem tentokrát nebylo Thi Nai, jehož obsazení vyžadovalo mnoho času, a proto muselo být nejpозději začátkem podzimu vždy opuštěno. Kočinčinská vojska tentokrát zamířila na Huê, kam byla schopna se rychle přesunout. Nguyên Anhe k této strategii inspirovala díla o francouzském vojenství, která mu předkládal biskup Pigneau de Béhaine.

V dubnu 1797 se pozemní armáda prince Canhe za asistence biskupa Adranského ve Phú Yên spojila s armádou generála Vu Tính z citadely Duyên Khánh a postupovala na sever směrem na Quang Nam. Zatím generál Nguyên Vãn Thanh zajistil území Binh Khang a Nguyên Anh zamířil z Thi Nai ihned na Tourane (Đa Nang), kde Olivier zapálil vojenské sklady nepřitele. Tâysonské pozemní armáda byla zcela poražena, avšak Nhacûv syn Nguyên Vãn Bao se připojil ke královskému vojsku, které postupovalo k pevnosti Thi Nai. Síly kočinčinského krále obsadily území od Thi Nai až po Huê, nicméně povstání Muongů v Binh Thuân celou situaci zkomplikovalo a k tomu špatné počasí znemožnilo zásobování armády rýží.

²⁸ V této době působilo v kočinčinské armádě přibližně 100 Francouzů, z nichž 14 byli důstojníci. Buttinger, Joseph. *The Smaller Dragon*. str. 266, pozn. 87 a 88.

²⁹ Gen. Lemonnier. *L'Éducation Militaire de Gia Long*, str. 22.

³⁰ Dtto.

Nakonec byl Nguyễn Anh nucen se vrátit se svými vojsky do Saigonu. Celý rok 1798 pak věnoval posílení a reorganizaci armády a zásobování.³¹ Kočičínský král si uvědomoval svou zjevnou převahu nad Tây Son a také vůči evropským mocnostem vystupoval jako rovnocenný partner.³²

Na podzim roku 1798 Nguyễn Văn Bao obsadil Thi Nai a podvolil se kočičínskému králi. Ten mu poslal posily, avšak před jejich příchodem tâysonská vojska znovu obsadila pevnost a Bao byl odsouzen k smrti. V tomtéž roce zemřel významný kočičínský generál princ Hoi.

V prosinci 1798 se princ Canh s biskupem Adranským přesunuli do Nha Trang, kde organizovali přípravu zásobování, a v následujícím roce spolu s králem a jeho gardou dohlíželi na bojové akce v zemi. Druhý Anhův syn princ Hi zůstal v Saigonu jako správce provincií, Nguyễn Văn Thánh velel pozemní armádě a Nguyễn Văn Truong námořnictvu. Kočičínská flotila se vylodila u Thi Nai, jehož obléháním byl pověřen Vu Tính. Předvoj pozemní armády složené z pěchoty, dělostřelectva a jednotky válečných slonů pochodoval do Phú Yên, ničil opevněná postavení nepřítele, až se spojil s dalšími vojsky před Thi Nai. Levé křídlo prince Canh se spojilo s vojskem kočičínského krále a obě armády také zamířily do Thi Nai. Tâysonské posádce o síle 15 tisíc mužů přišli na pomoc do Quang Nam generálové Tran Quang Diêu a Vu Văn Dung, které porazil kočičínský generál Lê Văn Duyêt za pomoci Tông Viêt Phúca. Armádu Nguyễn Anhe podpořili také vojáci siamského krále. V červnu 1799 bylo Thi Nai obklíčeno a vojska Tây Son kapitulovala 2. listopadu.

Toto vítězství přineslo kočičínskému králi trvalou kontrolu nad dalším územím. Současně však jej v roce 1799 opustili dva velmi blízcí přátelé a pomocníci. V březnu zemřel po dlouhé nemoci Olivier de Puymanel v Malacce, kam odplul nakoupit vojenský materiál. Začátkem října podlehl náročnému podnebí a dlouholeté únavě biskup Adranský. Po návratu do Saigonu Nguyễn Anh uspořádal svému dlouholetému učiteli velkolepý pohřeb, jehož se účastnila celá královská rodina s průvodem 12 tisíc vojáků a 120 slonů. Smuteční řeč pronesl sám král a nechal biskupovi vztyčit památník, na němž byly zapsány jeho zásluhy.³³

³¹ Gen. Lemonnier. L'Education Militaire de Gia Long, str. 22 – 23. Maybon, Charles. Histoire Modern du Pays d'Annam, str. 321 – 323.

³² V roce 1798 byla Anhova loď pod velením Barisyho zajat anglickou fregatou. Kočičínský král proto poslal 20. listopadu bengálskému místokráli prohlášení se žádostí o kompenzaci a obdržel reparace. Gen. Lemonnier. L'Education Militaire de Gia Long, str. 23.

³³ Gen. Lemonnier. L'Education Militaire de Gia Long, str. 24 – 25.

3. Cesta do Thang Longu

Obléhání citadely Thi Nai

Tâysonští generálové okamžitě využili Anhovy nenahraditelné ztráty. V roce 1800 vyrazili do protiútoky, při němž obsadili Phú Yên a začali obléhat pevnost Thi Nai, které velel Vu Tính. Nguyễn Anh věděl, že jeho generál má zásoby na jeden rok, a nerad riskoval. Proto nechal postavit další čtyři lodě v evropském stylu³⁴ vyzbrojené 36 děly s posádkou 300 mužů. Sám vyplul se čtyřiceti loděmi a stem galér (celkem 25 tisíc mužů posádky) v červnu do Nha Trangu. Současně s ním postupovala osmdesátitisícová pozemní armáda pod velením generála Nguyễn Văn Thánh na sever do Phú Yên. Tây Son přesunuli své hlavní město do Huê a v Thi Nai soustředili veškerý svůj odpor. Jejich severní vojska byla v provincii Nghê An vázána laoskými vojáky (pod velením generála Nguyễn Văn Thuy), kteří podpořili kočičínského krále díky jeho spojení se Siamem. Celkový počet vojáků kočičínského krále přesáhl na podzim roku 1800 sto tisíc mužů (včetně dezertérů nepřítelů), kteří měli k dispozici 400 děl.

Tây Son soustředili do oblasti Thi Nai všechny své dostupné síly, jejich loďstvo bránilo přístup k pevnosti po vodě. Anhův velitel obklíčené citadely Thi Nai Vu Tính neměl naději ani na pomoc pozemní armády. Kočičínský král tedy přistoupil ke změně plánu, která by urychlila pád tâysonských vojsk u Thi Nai. Hodlal napadením Huê vyvolat zmatek v táboře nepřítelů. Poprvé se rozhodl nevrátit se do Saigonu a neobnovit tam své síly, ale pokračovat v tažení dále na sever. Vojska generálů Nguyễn Văn Thánh a Lê Văn Duyêt postupovala stále blíže Thi Nai, jehož obléhání trvalo již rok. Začátkem roku 1801 docházely kočičínské posádce pevnosti munice i zásoby. Král naléhal na Vu Tính³⁵, aby tajně opustil ohroženou pevnost, avšak generál odmítl. Navíc kočičínskému králi zastihla smutná správa o smrti korunního prince Canh, který podlehl nemoci ve svých 22 letech³⁶, a o dva měsíce zemřel při tažení i jeho mladší syn princ Hi³⁷.

³⁴ Čtyři evropské lodě Le Phénix (Phuong phi), Le Dragon (Long phi), L'Aigle (Bang phi) a La Perle pod velením kapitánů Vanniera, Chaigneau, de Forçanta a Nguyễn Anhe. Gen. Lemonnier. L'Éducation Militaire de Gia Long, str. 25. Maybon, str. 331.

³⁵ Nguyễn Anh: „Lepší ztratit město než cenného důstojníka.“ Maybon, Charles. Histoire Modern du Pays d'Annam, str. 337.

³⁶ 20. 3. 1801

³⁷ ve 20 letech 21. 5 1801

Dobytí Huê

Naléhavost situace však přiměla Nguyễn Anhe zůstat u armády. Generál Nguyễn Văn Truong v čele flotily s evropskými loďmi obsadil oblast Quang Nam. V noci z 27. na 28. února se podařilo kočičínským galérám pod vedením Vanniera, Chaigneua a de Forçanta zapálit nepřátelské loďstvo u Thi Nai. Kočičičináné zvítězili především díky své strategii, dobré organizaci a přesnému načasování operací, jež kombinovaly zajištění pobřežních děl lehkou pěchotou a hlavní útok galér na nepřátelská plavidla.³⁸ Tây Son v této krátké bitvě přišli o celou svou flotilu včetně 50 tisíc mužů, zatímco Anhova armáda ztratila 4 tisíce mužů. Pozice tâysonké pozemní armády však zůstaly pevné. 8. března bylo obsazeno město Tourane (Đa Nang), jež se stalo novou námořní základnou pro kočičínskou flotilu. Zde začátkem června Nguyễn Anh soustředil svou armádu (většina loďstva + 15 tisíc mužů z vybraných jednotek pozemní armády) pro postup na Huê.

11. června 1801 šest velkých lodí s třiceti dělovými čluny pod velením Vanniera, Chaigneua a de Forçanta zablokovalo západní ústí řeky Huê. Nguyễn Anh a Barisy zaútočili se 45 galérami na východní ústí řeky. Následující ráno byly pobřežní pevnosti stále v rukou nepřítele, Anhovi vojáci byli nuceni pod palbou skočit do vody, před pevností se zformovali pod velením generála Lê Văn Duyêt a postavili se protiútok obránců. Za podpory dalších jednotek útočících v týlu nepřítele obsadili všechny tři pevnosti na pobřeží. Pak dělové čluny postupovaly dál po řece, ničily tâysonské džunky a dobývaly další pevnosti. Ráno 15. června stanul Nguyễn Anh v sídelním městě svých předků (po 26 letech), čímž ovládal vietnamské území až po Đông Hoi. Nicméně naprosto vyčerpané město Thi Nai padlo do rukou Tây Son. Vu Tíh začátkem června skočil z citadely, aby se vyhnul zajetí.³⁹

³⁸ Gen. Lemonnier. L'Éducation Militaire de Gia Long, str. 28 – 31.

³⁹ Gen. Lemonnier. L'Éducation Militaire de Gia Long, str. 31 – 34. Maybon, Charles. Histoire Modern du Pays d'Annam, str. 338 – 340.

Thang Long

Po dobytí Huê kočičínská vojska zamířila do Thi Nai, aby definitivně skoncovala s rodem Tây Son, který byl izolován v naprosto zničeném městě. V březnu 1802 Lê Văn Duyêt získal zpět Thi Nai. Z tâysonské armády se podařilo přes hory uniknout třem tisícům mužů se 150 slony. Připojili se k třicetitisícové armádě, která se zaútočila na oblast Đông Hoi, ale ta byla odražena. Nguyễn Quang Toan vyslal na čínský dvůr posla s tributem a se žádostí o pomoc. Avšak Nguyễn Anh jej předstihl a jeho vyslanec Trinh Hoai Duc doručil místokráli Dvou Kuangů⁴⁰ dekret a pečeť, které tâysonský panovník ztratil. Navíc místokráli předal také čínské piráty, jež ve službách Tây Son plenili čínské pobřeží.

Čínská pomoc se tedy nedostavila. V zimě Quang Toan s pomocí svého bratra Quang Thuy soustředil celkem 30 tisíc mužů v oblasti Nghê An a Thanh Hoá a jeho flotila sto džunek se začátkem roku 1802 vylodila u ústí řeky Gianh. Nguyễn Anh tam vyslal za podpory pozemních vojsk svou flotilu. Začátkem července Lê Văn Duyêt s pomocí lodí u ústí Ca (Lam Giang, řeka u Vinh) bez větších potíží dobyl hlavní město Nghê An a posílil své vojsko o nepřítelovy slony. Mezitím hlavní armáda dobyla Thanh Hoá a zajala Toanova bratra Ban. Kočičínský král, který koncem června opustil Đông Hoi, se vydal z Vinh do Thanh Hoá (13. 7.), až nakonec bez většího odporu⁴¹ 20. července 1802 dorazil do Thang Longu.

Quang Toan se dvěma bratry a několika důstojníky prchl na sever od Rudé řeky, ale byl chycen a uvězněn v kleci. Nguyễn Anh nastoupil na vietnamský trůn v císařském paláci Kính Thiên pod jménem Gia Long. Tímto definitivně zpět půdu svých předků i s územím zaniklého rodu Trinh, porazil svého dlouholetého nepřítele a získal si úctu sousedních států.⁴²

⁴⁰ Dva Kuangy (vietnamsky *Luong Quang*)= Východní Kuang (Kanton, *Quang Đông*) a Západní Kuang (Kuang-si, *Quang Tây*) v jižní Číně.

⁴¹ Sýpky byly všude plné, a proto nemělo vojsko problémy se zásobováním.

⁴² Kambodža uznala jeho právo na trůn a Laos nabídl placení tributu.

Závěr

Po svém nástupu na trůn se Gia Long věnoval upevnění své vlády a obnově země po dvou století válek. Naneštěstí pro Vietnam k tomu zvolil zastaralé prostředky – mandarínskou byrokracii podpořenou konfucianismem a teorií o zemědělství jako základu hospodářství a hlavního zdroje financí pro stát. Buttinger k tomu napsal: „Vietnam by pokročil rychleji, kdyby režim Tâi Son přežil. Režim založený Nguyễn Anhem byl přísně konzervativní a pro jeho následníky byla politika inovace totéž, co vzdát se agresivně postupujícímu Západu.“⁴³ Gia Long doporučil svým potomkům, aby se k Evropanům, zejména Francouzům, chovali zdvořile. Namísto toho se však Vietnam pronásledováním misionářů uzavíral do stále větší izolace a dával tak Západu záminku pro případnou agresi.

Tato pozdější politika byla zcela v rozporu s jednáním Nguyễn Anhe v době, kdy bojoval o navrácení půdy svých předků. Pro dosažení tohoto cíle a také proto, aby se pomstil, byl svolný ke kompromisům. Velice si vážil biskupa Adranského a nazýval jej svým učitelem, ale přesto sám nikdy nepřestoupil na křesťanskou víru a zůstal věrný kultu předků. Svěřil mu však do péče svého syna prince Canh, který se mohl stát „křesťanským panovníkem“, nebýt jeho předčasné smrti. Jak už bylo řečeno, také Pigneau Béhaine učinil mnoho ústupků vůči svému náboženskému přesvědčení s touhou rozšířit křesťanskou říši také o Vietnam. Tyto dva cíle spojily obě význačné osobnosti na cestě, která vedla ke sjednocení Vietnamu.

Díky svým francouzským důstojníkům Nguyễn Anh v podstatě předběhl svou dobu v oblasti Asii. Žádná asijská země v té době neměla tak moderně vyzbrojené, organizované a vycvičené vojsko jako kočičínský král. Díky nadání zahraničních pomocníků dosáhly vojenské operace této armády úrovně srovnatelné s Francií. Generál Lemonnier vysoce oceňuje její vojenské umění zejména v poslední fázi tažení – bitvu 26./27. července 1801, kdy kočičínská armáda využila nejen jasné noci úplňku, ale i svátek 15. dne lunárního měsíce, a bitvu v červnu 1802, kdy se dvojité obklíčení Anhovy gardy podobalo manévru francouzských vojsk „bataille de Cannes“ (bitva o Cannes).⁴⁴ Vytýká však Anhovi jeho přehnanou opatrnost, která pramenila z drastických zkušeností na začátku jeho tažení a jež údajně zavinila smrt skvělého generála Vu

⁴³ Buttinger, Joseph. *The Smaller Dragon*. str. 240.

⁴⁴ Gen. Lemonnier. *L'Éducation Militaire de Gia Long*, str. 34.

Tính.⁴⁵Vedle technického vybavení, v němž měl Nguyễn Anh nespornou převahu, byla důležitá systematická spolupráce námořních sil s pozemními silami.

Těchto výhod Vietnam dosáhl bez závislosti na jiné zemi. Nakonec Nguyễn Anh byl jen potěšen, že smlouva o pomoci francouzské vlády byla anulována. Takto stál na prahu své vlády bez jakýkoliv závazků a bez bezprostředního ohrožení své moci. A právě toto bylo skrytou příčinou pozdější ztráty nezávislosti země.

Ani Gia Long, a už vůbec ne následující císařové Vietnamu se nevěnovali modernizaci země a spíše se starali o udržení své moci. Před děním ve světě zavírali oči. V roce 1802 ustrnul vývoj vietnamské armády na mrtvém bodě. Pro sousední země byla stále nebezpečnou silou, avšak svět se vyvíjel dál. Francie obnovila svou stabilitu a zaměřila svou pozornost do daleké Asie, kterou předtím považovala za „nebezpečný podnik“. Zmíněným rokem také v podstatě skončila reformní snaha Nguyễn Anhe. Reformy nové vlády na rozdíl od reforem bratrů Tây Sơn posunuly zemi o krok zpět. Evropské vědomosti na dvoře v Huế zastaraly a každý člen císařské správy viděl v zájmu o zahraniční vědy ohrožení země.

Nakonec to, co Vietnam vydalo v druhé polovině 19. století Francii, byla jeho nevraživost vůči Evropě. Kdyby následníci Gia Longa dále rozvíjeli získané znalosti moderních věd ve spolupráci s jednotlivci ze zahraničí a obohatili své hospodářství o zahraniční obchod, dějiny Vietnamu by se možná vyvíjely jinak. Takovéto myšlení však bylo v té době zcela nepředstavitelné, protože žádná z asijských zemí si nedokázala připustit, že by padla do rukou „bílých barbarů“, dokud se tak nestalo. A přitom Nguyễn Anh učinil v přejímání evropských vymožeností dostatek proto, aby další panovníci měli na čem stavět. Nicméně zřejmě nemohli nalézt důvod ke kompromisům.

⁴⁵ Podle Lemonnierera mohl kočičínský král svého generála zachránit, kdyby neodkládal vyslání posil. Avšak Maybon a Buttinger popisují okolnosti silného obléhání Thi Nai, které znemožnily přístup kočičínské armády k Vu Tíhově citadely.

Bibliografie

Asian Research Trends, No. 10 (2000). **Phan Thanh Hai, Shin'e Toshihiko**: The Preservation of Cultural Properties in Hue, Vietnam (str. 77 – 88). The Toyo Bunko. Tokyo 2000.

Buttinger, Joseph. The Smaller Dragon. A political history of Vietnam. Atlantic Book. London 1958.

Cadière, L. Les Français au Service de Gia Long. III. Leurs noms, titres et appellations annamites. Bulletin des Amis du Vieue Huê. Paris Janvier – Mars 1922.

Cadière, L. Les Français au Service de Gia Long. VI. La maison de J. B. Chaigneau, Consul de France à Huê. Bulletin des Amis du Vieue Huê. Paris Janvier – Mars 1922.

Cadière, L. Les Français au Service de Gia Long. VII. Les diplômes et orders de Service de Vannier et de Chagneau. Bulletin des Amis du Vieue Huê. Paris Avril – June 1922.

Chesnaux, Jean. Contribution à l'Histoire de la Nation Vietnamienne. Éditions Sociales. Paris 1955.

Gaultire, Marcel. Gia Long. C. Ardin. Saigon 1933.

Gen. Lemonnier. L'Education Militaire de Gia Long. Edition de l'I. P. P. du Tonkin. Hanoi 1943.

Lê Thánh Khôi. Le Viet-Nam. Histoire et civilisation. Les Éditions de Minuits. Paris 1955.

Maybon, Charles B. Histoire Moderne du Pays d'Annam (1592 – 1820). Librairie Plon. Paris 1919.

Marr, David G. Vietnamese Anticolonialism 1855 – 1925. University of California. Berkeley. London 1971.

Munier, Paul. Gia Long. La vie prodigieuse d'un grand roi. Société de Géographie de Hanoi. Hanoi 1932.

Přílohy

Panovníci rodů Trinh, Nguyễn, Tây Sơn a Lê v průběhu 18. století

1. Trinh (1620 – 1786)

Trinh Cuong	1709 – 1729
Trinh Giang	1729 – 1740
Trinh Dinh (Trinh Doanh)	1767 – 1782
Trinh Sum (Trinh Sam)	1767 – 1782 (1767 měl nastoupit Trinh Cán)
Trinh Khai	1782 – 1786
Trinh Phung	1786 - 1787

2. Nguyễn (1620 - 1778)

Nguyễn Minh Vương (Nguyễn Phúc Chu)	1691 – 1725
Nguyễn Minh Vương (Nguyễn Phúc Chu)	1725 - 1738
Nguyễn Vo Vương (Dinh Vương, Duê Tông)	1738 - 1765 (jiné jméno Nguyễn Phúc Khoat)
Nguyễn Văn Hue (Truong Phúc Loan, Nguyễn Phúc Thuan)	1765 – 1775 (1765 měl nastoupit Chuong Vo)
Nguyễn Phúc Anh (Gia Long)	1802 - 1820

3. Tây Sơn (1788 – 1802)

Nguyễn Văn Nhạc (Thái Đức)	1778 - 1793
Nguyễn Văn Lu	nevládl
Nguyễn Văn Huê (Quang Trung)	1788 - 1792
Nguyễn Quang Toan	1792 – 1802 (syn Quang Trung)

4. Lê (1592 – 1788)

Lê Hi Tông (Chuong Hoang Đê)	1671 - 1705
Lê Du Tông (Hoa Hoang Đê)	1705 - 1729
Lê De Duy Phuong	1729 – 1732

Lê Thuan Tông (Gian Hoang Đê)	1732 – 1735
Lê I Tông (Huy Hoang Đê)	1734 - 1740
Lê Hiên Tông (Vinh Hoang Đê)	1740 – 1786 (posmrtné jméno Lê Tông Man Hoang Đê)

Vietnamská jména Francouzů ve službách Nguyễn Anhe

1. Biskup Adranský, Pigneau de Béhaine: Bách Đa Lôc, Thay Ca (Velký mistr), posmrtný titul Thái tu Thái pho (Velký poručník korunního prince)
2. Vannier: Nguyễn Văn Chan, Va Ni Ê, Ba Ni Ê, velitel lodi Le Phénix (Phung phi)
3. Jean-Baptist Chaigneau: Nguyễn Văn Thang, Xa Nho, Xe Nho, Se Nho, velitel lodi Le Dragon (Long phi)
4. Olivier de Puymanel: Ô Li Vi, Tín
5. de Forçant: Lê Văn Lang, velitel lodi L'Aigle (Bang phi)
6. Jean-Marie Dayot: Đa Đôt, velitel lodí Đông Nai a Le Prince de Cochinchine
7. Barisy: Ba Di Nhi, Ba Đò Day, Man, Man⁴⁶

⁴⁶ Cadière L. Les Français au Service de Gia Long.

Slovník vybraných výrazů ve vietnamštině

chuong	velitel, generál
cuop ngòi	uzurpovat trůn
bao vây	obléhat
bô binh	pěchota
co	regiment provinčních sil
đai ân	velká pečeť
đai đôi	rota
đai đôi pháo binh	baterie
đôi tau	flotila
giám muc, giám muc su	biskup
hai quân	námořní síly
hai tac	pirát
hoang đê	císař
hoang tu	císařský princ
hoang thái tu	korunní princ
lui linh	ustoupit (o armádě)
nghĩa quân/nghĩa binh Tây son	povstalecká armáda Tây son
nha truyền giáo	misionář
(quan) nhiếp chính	regent
nôi ngòi	nastoupit na trůn
pháo	dělo
pháo binh	dělostřelectvo
pháo han, pháo thuyền	dělový člun
quân đôi	armáda
quân thu	nepřátelská armáda
tau	loď
tân công	útočit
thái thuong	císař
thái thuong hoang	císařův otec
thái hậu	matka císařovna
thái phi	královna
thái phó	poručník prince
thái tô	zakladatel dynastie
thái tu	velký poručník
thái tu	princ
thanh luy, thanh tri	citadela, městská pevnost
tuong	generál
vât công	platit tribut
vê	regiment sil hlavního města nebo císař. gardy
vuong	král